Irqaqat mill-Imgħoddi

L-Aħħar Ġranet tal-Arċisqof Pietru Pace (25-29 ta' Lulju 1914)*

We shall die alone
(Blaise Pascal, 1623-62)

kitba ta' Dr. MICHAEL REFALO

Pietru Pace (1831-1914) twieled fir-Rabat, Għawdex fid-9 ta' April 1831. Wara żmien twil f'Ruma, u ħdax-il sena jmexxi d-Djoċesi ta' Għawdex, inħatar Arċisqof, preferut fuq l-Amministratur Appostoliku Anton Buhagiar, ikkunsidrat mill-Ingliżi, bħala wisq favur il-Franċiżi.

Din il-kitba tikkonċentra biss fuq l-aħħar ġranet ta' ħajja ta' Monsinjur Pace. Naturalment dan ir-rakkont waħdu mhux biżżejjed biex jagħti ħjiel storiku dwar iċ-ċirkostanzi involuti fil-mewt ta' Pace, u wisq anqas dwar l-episkopat tiegħu. Biżżejjed wieħed ifakkar illi s-snin li matulhom Pace kien Arċisqof ta' Malta – dawk is-snin fuq iż-żewġ qalbiet tas-seklu għoxrin – kienu żminijiet movimentati mhux ħażin għal Malta kollha u mhux anqas għall-Knisja Maltija: il-kwistjoni taż-żwiġijiet imħallta (żwiġijiet bejn Kattoliċi u mhux), ir-rwol u l-parteċipazzjoni tal-kleru fil-politika, flimkien mal-qagħda ekonomika wiegħra tal-pajjiż, kienu wħud mill-problemi li Pace kellu jiffaċċja. Barra minn hekk, ix-xena internazzjonali (u l-effetti tagħha fuq il-Gżejjer Maltin) kienu wkoll kritiċi. Ta' min wieħed iżomm f'moħħu li s-snin tal-episkopat ta' Pace kienu dawk illi fihom inħmiet l-Ewwel Gwerra Dinjija. Id-dikjarazzjoni ta' gwerra mill-Imperu Awstro-Ungariku lis-Serbja ngħatat fit-tmienja u għoxrin ta' Lulju 1914, l-aħħar ġurnata sħiħa fil-ħajja twila ta' Pace. Is-snin ta' Pace kienu wkoll is-snin tal-irrankar għall-kolonizzazzjoni tal-Afrika mill-potenzi Ewropej (l-okkupazzjoni Taljana tal-Libja u l-eżodu ta' Maltin minn hemm illi din ġabet magħha, fis-snin 1911-12 huwa biss eżempju wieħed). Kienu wkoll snin ta' sekolarizzazzjoni dejjem akbar fl-Ewropa. Dawn il-fatti jagħtu ħjiel tal-qagħda taż-żminijiet. Anki fil-Knisja Kattolika nnifisha, t-taqlib ma kienx nieqes: ir-*Rerum Novarum* rat id-dawl tagħha propju matul dawk iż-żminijiet, u l-Papa kien għadu jiddikjara ruħu priġunier tal-istat Taljan.

Xi ġranet qabel il-25 ta' Lulju 1914, Pietru Pace kien jinsab fid-dar tal-familja fir-Rabat, Għawdex. Bħala raġel anzjan – tlieta u tmenin sena magħluqa – huwa possibbli illi Pace kien jaf li dawn kienu l-aħħar ġranet ta' ħajtu. Dak li huwa ċert huwa illi nhar is-Sibt 25 ta' Lulju, Pietru Pace kien jinsab fil-punt tal-mewt: fil-ħdax ta' billejl tal-ġurnata ta' qabel kien ingħata l-griżma tal-morda.

Huwa veru illi, kif josserva l-filosofu Franċiż Blaise Pascal, immutu waħedna, imma huwa daqstant veru illi l-granet immedjatament qabel u wara l-mewt iġibu magħhom effetti u konsegwenzi illi jinvolvu ċirku ta' persuni. Id-daqs ta' dan iċ-ċirku jiddependi mill-importanza u l-kariga tal-moribond. F'dan il-każ, il-moribond kien l-Arċisqof ta' Malta, u allura ma setax jonqos illi ċ-ċirku ta' persuni affettwati, u involuti, kien jikkomprendi mhux biss il-familjari ta' Pace imma wkoll il-kleru Għawdxi u Malti, l-awtoritajiet ċivili, inkluż il-Gvernatur Ingliż u Ruma.

Ir-rwol ta' intermedjarju bejn is-sitwazzjoni kritika ta' Pietru Pace u d-dinja esterna waqa' fuq Monsinjur Muscat, Vigarju tad-Djoċesi ta' Għawdex. L-interlokutur tiegħu kien Monsinjur Luigi Attard, Vigarju Ġenerali tal-Arċidjoċesi. Dan tal-aħħar ġie avżat minn Muscat, f'xi ħin kmieni nhar is-Sibt, illi l-qagħda tal-Arċisqof kienet kritika. Matul dik il-ġurnata stess, Monsinjur Attard kellu l-kompitu illi jgħarraf lill-Gvernatur Sir Henry Leslie Rundle – illi dak iż-żmien kellu wkoll problemi ta' saħħa (għalkemm ma setgħux kienu gravi peress illi Rundle baqa' ħaj sal-1934) – li kien fil-punt illi jitlaq lejn l-Ingilterra għall-kura; lill-Kardinal Segretarju tal-Papa, lill-Kapitlu tal-Kattidral ta' Malta u lill-ġerarkija ekkleżjastika ta' Malta kollha, inkluż l-Isqof Angelo Portelli (illi għal sitt xhur wara l-mewt ta' Pace assuma l-kariga ta' Amministratur Appostoliku) illi f'dawk il-ġranet kien jinsab Lourdes. Mentri l-avviż lill-

Gvernatur kien permezz ta' ittra fejn Attard informa lil Rundle illi Pace kien jinsab Għawdex *gravemente infermo*, Ruma ġiet avżata b'telegramma fejn intalbet ukoll il-benedizzjoni papali. Portelli wkoll ġie avżat b'telegramma qasira. Kull ma ntqal kien: *Vescovo estremato.*

Għal dak li jirrigwarda l-ġerarkija ekkleżjastika lokali, naturalment, mhux biss ingħatat l-aħbar imma ġie mitlub talb u quddies għall-bżonnijiet tal-Isqof. L-intenzjoni ta' dan il-quddies kellha tkun *pro re gravi* u l-kolletta *Pro infirmo proximo morti.* Fil-knejjes kollha kellha ssir espożizzjoni tas-Sagrament għal tlett siegħat, imħabbra bit-tokki tal-qanpiena maġġuri.

L-għada, il-Ħadd 26 ta' Lulju, l-Isqof għadda kemxejn għall-aħjar. Il-komunikazzjoni illi l-Kurja ta' Malta rċeviet minn Għawdex u li kienet tirreferi għall-kundizzjoni tal-Isqof fl-għaxra ta' filgħodu kienet tgħid: *Continua lo stato gravi – notasi un leggiero miglioramento.* Hekk baqgħet is-sitwazzjoni sad-disgħa ta' billejl meta fil-bullettin mediku ntqal illi t-temperatura kienet mija u li n-nifs ta' Pace kien regolari. Imma ma kien hemm ebda illużjoni dwar il-qagħda tal-isqof. Fil-fatt, fiċ-ċirkulari li Monsinjur Attard bagħat lill-Arċidjaknu tal-Kattidral, reġa' tenna l-ħtieġa taċ-ċelebrazzjoni ta' quddies: kollox kellu jibqa' kif ordnat il-ġurnata ta' qabel sakemm ma jkunx hemm *più trista notizia.* L-aħbar aktar ħażina, fil-fatt kienet qiegħda tissawwar matul il-lejl. It-telefonata illi saret mill-għassa tal-pulizija f'xi ħin – x'aktarx tard – lejn Malta, avżat lill-Monsinjur Attard li Pace qaleb għall-agħar: *si teme probabile catastrofe prima del Alba*, tgħid it-traskrizzjoni ta' dik it-telefonata. Naturalment, kemm matul dak il-lejl kif ukoll l-għada, ma qatgħux it-telefonati bejn iż-żewġ gżejjer. Kull moviment, kull sinjal il-quddiem jew lura kien innotifikat minn Monsinjur Muscat. Fid-disgħa ta' filgħaxija ta' dik il-ġurnata, ukoll, Monsinjur Portelli avża li huwa kien sejjer jirritorna Malta nhar it-Tlieta ta' wara (jiġifieri fit-28 tax-xahar), u nofs siegħa wara t-telegramma ta' Portelli waslet oħra minn Ruma fejn il-Kardinal Sebastiani talab aħbarijiet dwar l-Isqof.

Sbiħ it-Tnejn, 27 ta' Lulju ma kien hemm xejn ġdid. Bil-mod il-mod il-ħajja kienet qiegħda tintefa. Imma minkejja dan, sal-ħdax u nofs ta' filgħodu, Pace kien għadu koxjenti: *catastrofe non sembra imminente*, ġie avżat il-Vigarju Attard. Is-sitwazzjoni baqgħet l-istess sal-għada 28 ta' Lulju. Filgħodu nħass illi l-mument aħħari kien riesaq. Fil-ħdax neqsin kwart tat-tmienja u għoxrin, imbagħad, membru tal-Kapitlu tal-Kattidral ta' Għawdex mar l-għassa tal-Pulizija. Minn hemm, dan ċempel Malta b'messaġġ għall-Vigarju:

"Stato Arcivescovo molto peggiorato"

kien jgħid dan il-messaġġ.

Wieħed jista' jissupponi illi matul dak il-lejl ta' bejn it-tmienja u għoxrin u d-disa' u għoxrin ta' Lulju, kienu miġbura madwar is-sodda ta' Pace dawk il-familjari li kien għad fadallu, it-tabib kuranti tiegħu, u diversi ekkleżjastiċi. Fil-fatt ma sbiħ il-jum, Monsinjur Cordina, Segretarju Kapitolari tal-Kattidral ta' Għawdex mar l-għassa tal-pulizija biex, għal darba oħra, jċempel Malta. L-aħbar, din id-darba kienet serja:

Il Capitolo Cattedrale compie il Doloroso Officio parteciparle a cotesta Curia che l'Eccelentissimo Mons. Aricvescovo Pace è serenamente passato a Miglior Vita alle ore 5.50 a.m.

Hekk intemmet il-mixja ta' Pietru Pace fid-dinja: fid-dar, fit-triq illi llum iġġib ismu, Monsinjur Pace, l-Isqof illi mexxa l-Knisja Maltija għal kwart ta' seklu, miet. Issa dak iċ-ċirku ta' persuni madwar il-katavru tal-Arċisqof kellu l-kompitu jistudja u jaħdem fuq l-effetti u l-konsegwenzi.

* *Din il-kitba hija bbażata prinċipalment fuq sorsi oriġinali kopji ta' liema huma fil-pussess tal-awtur. Sorsi sekondarji kkonsultati huma: Joseph Bezzina, Religion and Politics in a Crown Colony. The Gozo-Malta Story 1798-1864 (Malta, 1985); Joseph Bezzina, L-Istorja tal-Knisja f'Malta (PIN, Malta, 2002); Alexander Bonnici, Storja tal-Knisja. Vol. 14: Il-Knisja bejn Liberaliżmu u Soċjaliżmu bla Alla (1850-1914) (Malta, bla data); u Michael J. Schiavone (ed.), Dictionary of Maltese Biographies. Vol. 1 (PIN, Malta, 2009)*

Cafè & Wine Bar
KAPUTA
Pizza & Local Dishes
60 St. Joseph Square Qala, Gozo,
Tel: 27201355, Mob: 99272074

Esperti fis-servizzi tal-vjaġġar...
JPE
TravelServices
LIMITED
A member of the KDM Group
- Ġiti...
- *Cruises...*
- Titjiriet... anke tal-Low Cost
- *Lukandi... u akkomodazzjoni oħra*
- Kiri tal-karozzi u ħafna servizzi oħra
Tel: Victoria Gozo: **21561212/3** Valletta: **21235772** or **info@jpetravel.net**